CULTURE AND HISTORY Nr. 02
November 2026

'Det er den store uendelige Naade Himlen har skjænket os at vi næst efter en Sjæl have Aand'

En følelseshistorisk undersøgelse af Nielsine Nielsens religiøse følelser i hendes dagbog fra 1867-68

Af:
Anna Louise Varona Esmann
Historie



ABSTRACT: This article explores the religious emotional expressions of the first female medical doctor in Denmark, Nielsine Nielsen, through the lens of emotion history. By applying William Reddy's theory of emotives and Monique Scheer's emotions-as-practice, this paper examines the emotional framework in the context of Nielsine Nielsen's Christian faith. The theme of Nielsen's faith was all-pervading in her emotional utterances. A substantial part of the diary contains emotional utterances of discontent with certain traits and emotions connected to her faith. Nielsen's dissatisfaction with the state of her life, and her wish to leave her provincial hometown, and expand her knowledge is particularly noteworthy. Through the reflections, prayers, poetry and emotional utterances of Nielsine Nielsen, this article gives a greater understanding of previously lesser known aspects of the early life of an exceptional woman.

NØGLEORD: Nielsine Nielsen, følelseshistorie, dagbog, tro.



Introduktion

Vi ved meget om Nielsine Nielsens voksne liv. Om den arv hun har efterladt som den første kvindelige akademiker og læge, endda gennem dokumenter skrevet af hende selv. Men mulighederne for at dykke ned i kilder fra Nielsine Nielsens tidlige liv skrevet af hende selv har indtil nu været få. I sommeren 2019 blev en bog fundet hos Nielsines efterkommere, i forbindelse med research til en biografi om hende skrevet af historikerne Dorthe Chakravarty og Sarah Von Essen (Chakravarty & Von Essen 2019: 260, 265). Bogen var en håndskrevet dagbog fra årene 1867-68, skrevet af den 17-18-årige Nielsine Nielsen. [1] Efter transskription og digitalisering foretaget i samarbejde mellem historiker Line Sømberg, historiestuderende Frederikke Bak Jakobsen og undertegnede, blev det for første gang muligt at benytte kilden til akademisk brug. Nu kunne det lade sig gøre at få et bedre indblik i hvad den unge Nielsen følte, hvordan hun oplevede sit eget liv og hvad hun drømte om for fremtiden, nedskrevet omkring det tidspunkt hvor hun rent faktisk havde oplevelserne.

Dagbogen flyder over med følelser, både eksplicitte og implicitte, og for at afgrænse analysen, vil denne artikel undersøge hvordan Nielsine Nielsens religiøse følelser kommer til udtryk i dagbogen. Nielsines kristne tro er gennemgående i ungdomsdagbogen, og det er tydeligt, at religiøsiteten satte sit præg på størstedelen af hendes liv på dette tidspunkt. Denne artikel vil vise, hvordan Nielsine Nielsens stærke tro påvirkede hendes følelser om sig selv, menneskene omkring hende, og hendes drømme om fremtiden. Det, som Nielsine Nielsen higede efter, drømte om og bebrejdede sig selv for, var sit store ønske om at forlade sin hjemby og sin familie, rejse til København og lære. Dette tema, sammen med de religiøse følelsesudtryk, er fremherskende og ofte overlappende i dagbogen.

Udover at det er interessant at undersøge hvordan en pige der endte med at blive en enestående kvinde, udtrykte sine følelser i dagbogens private rum, kan denne artikel bidrage til vores forståelse for i hvor høj grad religiøse følelser og deres udtryk har været en del af danskeres følelsesliv i denne periode. Følelsesudtryk der kan læses som utilstrækkelighed, usikkerhed og selvbebrejdelse skiller sig ud i Nielsines dagbog, og er givetvis følelser som mange unge mennesker har kunnet, og i dag kan,

[1] Henvisningerne til sidetallene i dagbogen stemmer ikke overens med siderne i selve dagbogen, da den originale tekst er håndskrevet og ikke svarer til normalsider. Henvisningerne til sidetallene stemmer overens med det transskriberede dokument.

identificere sig med. Dette inkluderer unge, troende kvinder, som Nielsine Nielsen netop var. I en større undersøgelse med flere lignende kilder, ville man kunne bruge dagbogen som ét af flere eksempler på i hvor høj grad troen påvirkede de følelser som unge mennesker, og måske mere specifikt, unge kvinder, udtrykte, og på den måde vise at de følelser Nielsine udtrykte i sig selv ikke var enestående for hende.

Omkring 1850, året for Nielsine Nielsens fødsel, begyndte kvindespørgsmålet i højere grad at komme i forgrunden (Rosenbeck 2021: 44). Kvindebevægelsen, hvis formål blandt andet var at opnå adgang til højere uddannelse og flere typer erhverv for kvinder igennem politiske forandringer, opstod i USA og bredte sig til Europa. Nielsine Nielsen blev altså født ind i et samfund, der var i forandring. Fra hendes erindringer ved vi, at hun som voksen i begyndelsen af 20'erne læste en lille notits i Københavns avis, om at man som kvinde i USA kunne studere medicin og blive læge. Derfra vidste hun, at hun ville det samme (Nielsen 2022: 13-14). Dette ønske kan ikke spores i dagbogen, da hun i 1860'erne sandsynligvis endnu ikke vidste at dette var en mulighed i udlandet, på trods af at kvinder allerede da kunne studere medicin i både USA og nogle få europæiske lande (Larsen 2022: 36).

En del danskere kender i dag til Nielsine Nielsen, især i kølvandet på 150-året for kvinders adgang på universitetet i Danmark i 2025. Nielsine Nielsen var banebrydende, ambitiøs, og blev et eksempel for mange kvinder. Med støtte og hjælp fra andre læger og akademikere, kunne hun stå imod den store modstand både fra de mandlige undervisere på universitetet og en kultur i Danmark, hvori en kvindelig læge var utænkelig (Larsen 2022: 35-36). Igennem flere erindringer udgivet i slutningen af hendes liv, har man kunnet få et indblik i den voksne Nielsine Nielsens oplevelser og forståelse af sit eget liv. Erindringerne har mestendels handlet om hendes liv efter at hun forlod sin hjemby, Svendborg, for at drage mod hovedstaden i en søgen efter at videreuddanne sig, efter at hun som 14-årig afsluttede sin uddannelse som elev på byens private pigeskole (Chakravarty & Von Essen 2019: 29).

Da Nielsine Nielsen skrev dagbogen boede hun i Svendborg. Her boede hun med sine forældre Lars Nielsen og Karen Jensen, samt søsteren Laura (Chakravarty & von Essen 2019: 268). Familien Nielsen befandt sig i byens borgerskab. De havde tilstrækkelige økonomiske ressourcer til at opfostre

seks børn, betale for skoling samt, til tider, at tage i teatret og til bal (Nielsen 1867-68: 38, 62). Nielsine Nielsen var det yngste barn af søskendeflokken, bestående af fem døtre og én søn, men det er dog kun tre af disse, der bliver nævnt i dagbogen; Laura, Marie og den afdøde Sophie (Chakravarty & Von Essen 2019: 24; Nielsen 1867-68: 1). Nielsens storebror, som gik i faderens fodspor som skibsreder, døde til søs, og ikke længe efter blev både Nielsine og Sophie Nielsen ramt af tyfus (Chakravarty & Von Essen 2019: 29). Nielsine overlevede, men det gjorde hendes søster ikke, og savnet af Sophie er et tema som fylder i dagbogen (Nielsen 1867-68: 1). Hun nævner ikke sin afdøde storebror eller hvordan familierelationerne var før disse store tab i bogen. Dagbogen, som det udfoldes i undersøgelsen, bærer præg af et kompliceret familieliv, mest af alt i Nielsens relation til sin far.

Som undersøgelsen vil vise, levede Nielsine Nielsen i sin ungdom et liv præget af sin kristne tro. Denne tro var ikke altoverskyggende, men snarere allestedsnærværende, og påvirkede hendes følelsesudtryk og -ytringer i dagbogen. For at undersøge dette, vil William Reddy's teori om emotives samt Monique Scheer´s teori om emotions-as-practice benyttes til at analysere Nielsens følelsesudtryk. Dernæst vil undersøgelsens metode forklares. Både Nielsine Nielsens tro generelt vil blive genstand for analysen, men i særdeleshed når troen forbindes med hendes selvforståelse, familie, drømme om kærlighed, samt hendes tætte relation med den jævnaldrende Emilie.

Teoretiske overvejelser

I sin artikel "Against Constructionism" fra 1997, introducerer William Reddy teorien om *emotives*. Reddy definerer emotives som følelsesytringer, hvori ytringens referent ændres igennem ytringen (Reddy 1997: 331). Han argumenterer for, at disse emotives er instrumenter der kan påvirke eller ændre den følelse, som de refererer til, og samtidig er influeret af denne følelse (Reddy 1997: 331). Reddy argumenterer for at emotives ikke er en direkte repræsentation af den faktisk følte følelse, men det redskab der påvirker følelsen, da oplevelsen af følelsen ændres i det øjeblik, hvor følelsen bliver udtalt (Reddy 1997: 332). Ifølge Reddy er det altså ikke muligt at udtrykke sine følelser, sådan som de faktisk føles i det indre (Reddy 1997: 335-36). Dette aspekt er for Reddy en uundgåelig nødvendighed og konsekvens i ytringen af følelser; vi kan ikke udtrykke præcis hvordan vi har det, og noget af den originale følelses fuldkommenhed mistes, så snart følelsen bliver udtalt

(Reddy 1997: 340). For Reddy er det netop i det mislykkede forsøg i nogen som helst form for følelsesytring, at grundstenen for en universel forståelse af individet skabes (Reddy 1997: 331). Disse forsøg er samtidig årsagen til at individet kan ændres og formes.

Reddy kritiserer den socialkonstruktivistiske tilgang til følelser for afstandtagen til universelle faktorer, som den menneskelige psykologi og fysiologi (Reddy 1997: 328-29). For Reddy kan denne konstruktivistiske ramme, i yderste konsekvens, betyde at de kulturelle og sociale sfærer anses for de væsentligste, hvis ikke eneste, faktorer der former individets følelsesliv (Reddy 1997: 329). Reddy anerkender altså både at der er visse universelle faktorer, der påvirker vores følte følelser, og at kulturelle og temporale faktorer også påvirker dem. Følelser er dermed historiske for Reddy, men han understreger også at menneskets følelser befinder sig i et fungerende centralnervesystem (Reddy 1997: 335). Man kan altså ifølge Reddy ikke adskille kroppen fra følelser, også selvom kroppen ikke er det mest væsentlige ved hans følelsesforståelse.

I artiklen "Are Emotions a Kind of Practice? (And is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuian Approach to Understanding Emotion" fra 2012, tager den amerikanske antropolog Monique Scheer, afsæt i Pierre Bourdieus praksisteori, og skaber en ramme og forståelse af følelser som praksis (Scheer 2012: 199). Scheer definerer *emotional practices* som praksisser der blandt andet involverer selvet, sproget, materielle artefakter, og andre mennesker (Scheer 2012: 193). *Emotions-as-practice* tager udgangspunkt i, og understreger vigtigheden af, kroppen som redskabet hvori følelser og oplevelser bliver udlevet (Scheer 2012: 209). Scheer betoner, at følelsespraksisser ikke kun består af automatiske handlinger foretaget af kroppen, men også inkluderer indlærte, kulturelt placerede tanke- og følelsesprocesser (Scheer 2012: 196, 200).

Scheer lægger vægt på den tilvænnede adfærd, og understreger at individer i praksisteorien er et produkt af de praksisser som individet udlever (Scheer 2012: 200). Scheer trækker også på Michel Foucault ved at argumentere for, at det er følelserne der er aktive aktører hvor mennesket er passivt; det er dem, som gør noget ved os. Følelserne vi har, er ude af vores kontrol på grund af vores relationer til andre mennesker, sociale skikke, normer, værdier, og sprog. Det er i de historisk foranderlige kroppe følelserne opstår, men de er ikke kun skabt af kroppen, og kan derfor ikke kontrolleres af den (Scheer 2012: 207).

Reddy og Scheer er på trods af deres forskellige teoretiske ståsteder, grundlæggende enige om at følelser gør noget ved os. Scheer trækker eksplicit på Reddy's forskning, med fokus på en forståelsesramme for følelser som har rod i både de humanistiske og naturvidenskabelige felter (Scheer 2012: 198-99). Scheer betoner det at navngive følelser som en essentiel del af at opleve dem (Scheer 2012: 212). Hun argumenterer for, at praksisser ikke kun skaber følelser, men at følelser i sig selv kan opfattes som en måde at interagere med verden på (Scheer 2012: 193). Scheer understreger, at det at udføre handlinger hvor man aktivt interagerer med sit indre følelsesliv, som dagbogsskrivning i Nielsine Nielsens tilfælde, er en praksis der altid er kropslig, selvom fokus er på det indre liv (Scheer 2012: 200).

For den amerikanske litteraturhistoriker Cynthia Huff, er dagbogsskrivning en praksis der skaber en relation mellem forfatteren og læseren (Huff 1989: 6). I sin artikel "That Profoundly Female, and Feminist Genre: The Diary as a Feminist Practice" fra 1989, kobler hun dagbogsskrivning med feminismen, som et rum og genre præget af grænseløshed, en social praksis der skaber forbindelser og oplevelser mellem læseren og forfatteren (Huff 1989: 6-7). Ifølge Huff er der i dagbogsgenren plads til at kvinder kan udfolde sig litterært, på måder som til mange tider ellers ikke har været mulige i den konventionelle litterære verden (Huff 1989: 8). Dette kan vi spore i Nielsine Nielsens dagbog hvor hun, udover at bruge den som en levende del af sit religiøse liv, eksperimenterer med forskellige genrer, som bønner og poesi.

Denne undersøgelse beror på, at Nielsens dagbogsskrivning var en følelsespraksis i sig selv, og trækker derfor på Scheer's teori om emotions-as-practice. Reddy's emotive-begreb vil i analysen operationaliseres og benyttes til at udforske hvordan Nielsine Nielsen udtrykte sine religiøse følelser i sin dagbog, og igennem nedskrivningen har ændret og påvirket de følelser som de emotives er udtryk for. Derudover forstås Nielsines dagbog som feministisk praksis, hvor hun igennem bearbejdelsen af sine oplevelser og følelser, gav udtryk for hvordan hun følte og kunne tillade sig at føle, i dagbogens lukkede rum.

Metodiske overvejelser

Metodisk er artiklen inspireret af William Reddy's teori om *emotives*, samt Monique Scheer's teori om *emotions-as-practice*, hvilket betyder at læsningen af Nielsine Nielsens dagbog har søgt at identificere og undersøge hendes egne eksplicitte religiøse følelsesudtryk og -ytringer. Særligt ligger fokus på de steder i dagbogen, hvor Nielsen har nedskrevet bønner og poesi, samt der hvor hun har skrevet om sig selv og sine nære relationer i forhold til sin tro.

Hver gang Nielsine Nielsen nedskrev sine følelsesmæssige reaktioner til en oplevelse, eller udtrykte følelser om sig selv, sin familie eller sin fremtid, deltog hun aktivt i at skabe sit eget følelsesportræt, som denne artikel her forsøger at afdække en del af. Artiklen tager afsæt i en forståelsesramme, der består af et bredt syn på følelser. Man kan hverken fjerne menneskets følelser fra dets biologi, og hermed de fysiske og neurologiske reaktioner der opstår i forbindelse med følelser, eller fjerne mennesket fra den tid, kultur og sociale sammenhæng, som det befinder sig i og har lært at leve i. Dermed er følelser både biologiske og historiske.

Der er intet, der er skrevet i dagbogen, der tyder på at Nielsine Nielsen havde forventet at den skulle udgives til offentligheden eller i det hele taget deles med andre end hende selv. Dog må man, da objektet for analysen er en dagbog, nødvendigvis have *in mente*, at Nielsine Nielsen har lavet til- og fravalg i udlægningen af sine oplevelser og sit følelsesliv, samt de temaer hun har skrevet og personer hun har nævnt. Dette betyder dog ikke at man må antage at Nielsen har udøvet selvcensur igennem hele dagbogen, men derimod at hun sandsynligvis har overvejet sine ord til en vis grad før de blev nedskrevet. Hun har givetvis udtrykket sine følelser på måder, der var indenfor normen for unge kvinder i hendes samtid. I dagbogen er der eksempler på at Nielsen har overstreget ord og dele af sætninger, som hun har påbegyndt og derefter startet på ny, eller har nedskrevet et lille afsnit længe efter, at selve dagbogen er afsluttet (Nielsen 1867-68: 66). Det er derfor tydeligt, at der har været et niveau af selvredigering igennem skrivningen af dagbogen, som i sig selv er et udtryk for selvudfoldelse og -undersøgelse.

På en af de første sider skrev Nielsine at hendes far havde fortalt hende, at han havde læst i hendes dagbog. Herefter lovede hun sig selv at passe bedre på den i fremtiden (Nielsen 1867-68: 11). Denne

oplevelse kan have påvirket Nielsines videre interaktion med dagbogen, både i forhold til hvor hun opbevarede den, men også i forhold til hvad hun lod nedskrive i den. På trods af de tydelige eksempler på selvredigering, har al redigering af teksten og eventuelle udeladelser ikke nødvendigvis været bevidste, men måske et udtryk for at visse følelser var svære at formulere.

Undersøgelsen vil bero på fire temaer der kan spores i Nielsine Nielsens dagbog. Først og fremmest vil de følelsesudtryk der omhandler hende selv blive fremlagt og analyseret, hvorefter Nielsines følelser vedrørende hendes komplicerede familieliv vil undersøges. Slutteligt vil Nielsine Nielsens følelser og forståelser af kærlighed i forbindelse med hendes stærke tro, samt hendes meget kærlige følelser for den jævnaldrende Emilie analyseres.

Undersøgelse

I Nielsine Nielsens dagbog er der mange eksempler på, hvor stor en rolle kristendom fyldte i hendes liv i denne periode, og derfor er den overordnede fokus for undersøgelsen netop dette. Nielsines kristne tro fylder både noget i sig selv, men også i høj grad i forhold til hendes forhold til sig selv, sin familie, en tæt relation til en jævnaldrende pige, samt hendes håb og drømme om fremtiden.

Ved årsskiftet 1867-68, nedfældede Nielsine Nielsen en lang bøn hvor hun takkede for året som var gået, og bad Gud at bringe Danmark sejr og hæder, men også om hjælp til selv at opfylde sine pligter, være en støtte til sine forældre, at vinde over alt det onde som hun følte boede i sig, og vise hende den rigtige vej i fremtiden (Nielsen 1867-68: 33-34). At Nielsine følte at der boede et onde i hende, er et udtryk for en negativ selvforståelse, som dog ikke er entydig, da hun også beder om at udvikle andre, mere positive karaktertræk. Hun brugte ikke bare sin dagbog som et rum til at få afløb for sine tanker, følelser og reaktioner, men også som en levende del af sit religiøse liv. Nielsine Nielsens dagbog var altså et sted, hvor hun kunne praktisere sin tro, og dermed et vigtigt aspekt af hendes religiøsitet.

Egenkærlig, utaknemmelig og forfængelig

Følelsesudtryk der optager meget plads i Nielsine Nielsens dagbog er hendes følelser om sig selv. Hun reflekterede over sine handlinger og syn på sig selv i konteksten af at være kristen, og troen

havde en betydningsfuld plads i hendes følelsesliv. Hun brugte en stor del af sin dagbog på at udstille og udskælde sig selv for de egenskaber og følelser hun havde, som hun givetvis opfattede som negative.

Nielsine Nielsens savn af sin storesøster Sophie understreger dette. Allerede på første side skrev Nielsine at hun stadigvæk huskede sin søster, og at de havde meget tilfælles på trods af at Sophie var "[…]meget bedre end mig, barnlig, from og kjærlig, medens jeg ofte er haard og ukjærlig[…]" (Nielsen 1867-68: 1). Disse følelser og egenskaber, som Nielsine Nielsen sporede i sig selv, som at være utaknemmelig for "Forsynet", være ukærlig, egenkærlig og forfængelig, har overtoner af et kristent syn på moral. Det er ofte tydeligt, at Nielsine Nielsen ikke mente at hun levede op til idealet om den gode kristne unge kvinde, på trods af at hun fandt glæde i sin tro (Nielsen 1867-68: 50, 54). Nielsines store fokus på de følelser som hun udtrykte, og som hun mente gjorde hende værre end sin søster, agerede som emotives, der påvirkede de selvsamme følelser. Den unge Nielsen skrev, at hun så gerne ville være god, men ikke kunne, og at hun ønskede at kunne bøje sig for Jesus, og bede ham udvise barmhjertighed for hende, men at hun havde svært ved at ytre disse bønner (Nielsen 1867-68: 1). At Nielsine havde svært ved at ytre disse bønner med stemmen, men at hun kunne skrive dem ned, vidner om den store rolle hendes dagbog havde for hende, som et rum, der på en måde var mere frit end verdenen udenfor den. Denne utilstrækkelighed er dog en følelse der fylder meget i dagbogen. Nielsine Nielsen skrev at hendes søster Laura tidligere havde spurgt om hun frygtede døden, for det gjorde Laura i høj grad, hvortil Nielsen havde svaret at hvis det var Guds vilje, så ville hun acceptere det. Sådan havde Nielsine Nielsen det ikke da hun skrev dagbogen. Nu følte hun sig uværdig, dårlig og endda ugudelig:

> "[…]jeg var saare uværdig til at komme i de Helliges Samfund, jeg elendige skrøbelige syndige Menneske; det var for et Aar siden, at jeg gjerne vilde dø; jeg længtes derefter og jeg bad Gud derom, og nu, nu er jeg bange for den; er jeg da bleven slettere og ugudeligere? ja, saaledes maa det være; men jeg er inderlig bedrøvet derover" (Nielsen 1867-68: 17-18).

I dette emotive skabte Nielsine Nielsen en fortælling om sig selv som en person der engang har følt sig værdig til at tage del i de Helliges Samfund, men er blevet et ringere menneske i sin egen

selvforståelse. Nielsen har altså ikke kun oplevet sin tro som absolut positiv, men også som noget der har været bedrøveligt, og altså har påvirket hendes følelser og selvforståelse negativt.

En vinterdag i januar 1868, beskrev Nielsine Nielsen det rædsomme humør hun havde, og hun tvivlede på at hendes planer den dag ville blive fornøjelige, som de ellers plejede. Nielsen skrev at på trods af at hun intet håb havde om at hendes:

> "[…]rædsomme Dvaskhed og Ligegyldighed[…]" ville få en ende, "[…]vil samle alt mit Mod sammen, for at see glad ud, jeg vil see om de Andre kan blive tilfreds med mig, thi jeg selv bliver det aldrig" (Nielsen 1867-68: 40).

Her kan der både spores emotives, samt en eksplicit og aktiv plan om at regulere de følelser, dvaskhed og ligegyldighed, som man må formode blev anset for mindre attråværdige i Nielsine Nielsens sociale miljø, og er et eksempel på hvordan sociale praksisser kan påvirke den følelsesmæssige praksis. Dernæst stillede Nielsen sig selv et retorisk spørgsmål, om hvad det var hun egentlig manglede. Hun understregede, at hun levede et liv som millioner af mennesker ville misunde, at hun ingen reelle sorger og bekymringer havde, og at hun hver morgen kunne vågne i godt helbred uden at være bange. Det er interessant, at Nielsine Nielsen her skrev at hun ingen bekymringer eller sorger havde, selvom hun relativt få år forinden både havde mistet en storebror og storesøster, at hun ikke trivedes i relationen til sin far, og at hun var ængstelig for om hun ville få muligheden for at forlade sit barndomshjem for at lære. Afsnittet ender med en nedskrevet bøn til Gud: "O! Gud! Tilgiv mig min Utaknemmelighed; tilgiv mig min Klage, jeg Lykkelige!" (Nielsen 1867-68: 40). Gennem dette emotive fremmanede Nielsine Nielsen altså Gud til at ændre sin sindsstemning og følelser, sådan at hun kunne blive mere tilfreds med det hun havde.

Nielsine Nielsen undrede sig flere gange i dagbogen, om hendes syndige gerninger, tanker, ønsker og begær var for alvorlige, og at hun derfor ville blive fornægtet af Gud (Nielsen 1867-68: 7). I et afsnit understregede hun over for sig selv, og måske Gud, som hun senere i afsnittet henvendte sig til i bøn, at Gud var kærlig og barmhjertig, og at han var hendes Fader: "O du kolde, onde Menneskebarn fortryd, bed! Vil Gud da tilgive mig?[…]ja! ja! jeg maa tye til Naaden under Guds

Søns Kors. – Der er Syndsforladelse" (Nielsen 1867-68: 62). Nielsine Nielsens skrivestil var dermed både en opfordring til sig selv, såvel som en bøn om nåde.

En vigtig del af Nielsine Nielsens refleksioner om sin fremtid, omhandlede muligheden for at blive lærerinde hos en anden familie. Det der, ifølge Nielsen, stod i vejen for denne tilsyneladende langvarige drøm var, at hun ikke kunne spille musik, som ofte var et krav for de unge kvinder (Nielsen 1867-68: 12, 33, 50, 57-58). Dertil skete det ofte at hun lod en bøn om hjælp til dette nedskrive til Gud i sin dagbog:

> "O. kjære evige GudFader, hjælp du mig, for Dig er Alt muligt, ogsaa dette kan Du hvis Du vil, og jeg beder Dig saa inderligt derom, giv mig Leilighed til at lære Musik; Du selv maae kjende Maaden; thi jeg fatter den ikke[…]" (Nielsen 1867-68: 33).

I læsningen af den unge Nielsine Nielsens dagbog er det tydeligt, at hun i høj grad drømte om fremtiden og længtes efter forandring i sit liv, især at få mulighed for at få kundskab og næring til sin ånd (Nielsen 1867-68: 33, 65, 74.) Denne længsel var noget som hun bebrejdede sig selv for, men alligevel ikke kunne lade være med at håbe på. Det var dog ikke kun noget hun håbede at opnå igennem sin egen virkelyst, men derimod med Guds velsignelse og støtte (Nielsen 1867-68: 59). Nielsen nedskrev bønner og bad om Guds hjælp til at lære de ting, der gjorde at hun kunne opnå sine drømme.

Kompliceret familiært følelsesliv

Nielsine Nielsen beskrev i sin dagbog, at hun inderligt ønskede at få muligheden for at komme væk fra sit hjem, i særdeleshed sin far, og komme ud i den store verden for at lære, og møde mennesker, der ville behandle hende som familie (Nielsen 1867-68: 12). Hun udtrykte at dette var noget hun manglede. Hun skrev i dagbogen om sit komplicererede forhold til sin far, og beskrev ham ikke i positive vendinger. Nielsine beskrev sin far som en tyran, der skabte en trykket stemning i hjemmet. Hun udtrykte at have ondt af sin mor for at befinde sig i en position, hvor hun skulle følge ham som hustru, og skrev at hendes mor havde fortalt hende at "[…]det værdste Stykke er stridt, og kan han end kun mit Legeme, min Aand formaaer han ikke at røre"(Nielsen 1867-68: 49). Nielsine og

hendes mor har altså haft en relation hvori de kunne udtrykke deres følelser, i hvert fald om faderen, forholdsvist frit.

På trods af farens gemyt, medgav Nielsine Nielsen at hun ikke mente at han var ond, men derimod særdeles selvkærlig, og i sådan en grad at Nielsen ofte glemte deres familiære relation (Nielsen 1867-68: 54). Netop denne 'egenkjærlighed', var også en egenskab, eller følelse, som hun selv mente at besidde, og gerne ville slippe af med, og anerkendte kort efter at hun i at omtale sin fars fejl i dagbogen havde kritiseret ham uretfærdigt. På trods af denne erkendelse, nævnte hun at hendes fars selvkærlighed dikterede hans sind, og gjorde at han ikke kunne styre sit temperament (Nielsen 1867-68: 35). Nielsine Nielsen udstillede sin fars indbildte åndsstyrke som en modpart til kvindens bedre karakter og udholdenhed, som man kan antage at hun kunne spore hos de andre kvinder i huset og sig selv. Hun beskrev sin fars sind som en ubehagelighed, og en uundgåelig nødvendighed, som de blev nødt til at underlægge sig så vidt som muligt (Nielsen 1867-68: 38.). Det vidner om den sociale og følelsesmæssige praksis der var i Nielsen-hjemmet, og de metoder familiemedlemmerne tog i brug for at kunne forholde sig til hinanden og manøvrere i hjemmet. Det var trods alt kun igennem sin far, at Nielsine Nielsen kunne få mulighed for at komme væk fra hjemmet og studere (Chakravarty & Von Essen 2019: 24). Det fik hun i sidste ende lov til, men da Nielsine færdiggjorde denne dagbog, vidste hun endnu ikke at hun kort tid derefter ville få muligheden for at tage de første skridt mod sine drømme (Nielsen 1878-68: 73-75).

Det er klart, at Nielsine Nielsens følelser om sin far var kontrastfyldte, men også at hun værdsatte relationen til sin mor, samt sørgede over sin afdøde søster. På trods af at hun gentagne gange i dagbogen bad til Gud om vejledning og støtte til at kunne komme væk fra sin familie, var hendes følelser omkring dem altså ikke ligetil.

Nielsines største kærlighed

Nielsine Nielsen omtalte i sin dagbog et frierbrev som hun modtog fra en mand ved navn Alfred Ortmann (Nielsen 1867-68: 44-45). Udover at have kopieret hele brevet fra ham i sin dagbog, kopierede hun også det brev som hun skrev som svar til ham (Nielsen 1867-68: 44-45). Nielsen skrev at hun frygtede at modtage dette frierbrev, samt at hun følte at hendes adfærd ikke var korrekt

da de havde været i selskab, fordi hun følte sig smigret af hans opmærksomhed. For Nielsine Nielsen stod det klart, at Ortmanns forslag kun var baseret på sværmeri, og ikke ægte kærlighed. Hun bad Gud om tilgivelse for den skyld hun havde i at han havde friet, og om at stå sig bi i besvarelsen. Det er tydeligt, at kærlighed i ægteskab var vigtigt for Nielsine Nielsen, og at et ægteskab uden kærlighed ikke var noget hun var interesseret i: "Han siger at det staaer til mig at gjøre ham lykkelig; men jeg elsker ham jo ikke, og er altsaa ikke i Stand dertil" (Nielsen 1867-68: 45).

Nielsine Nielsen udtrykte i dagbogen et håb om at finde kærligheden med en som var hende overlegen, som kunne lede hende og som hun kunne se op til (Nielsen 1867-68: 86). Dog higede hun meget efter at blive forstået. Hun havde ikke forhåbninger om, at der var en mand i hendes egen stand som hun ville kunne passe til, da hun følte at en del af dem var langt bedre end hende selv, men udtrykte samtidig at hun ikke ville ende i et "[…]dræbende, aandsfortærende Liv[…]", som hun mente at kende flere der gjorde (Nielsen 1867-68: 18). Hun længtes derimod efter en kærlighed "[…]som opfylder os ganske[…]," som hun dog tilsyneladende ikke var sikker på virkelig eksisterede. Nielsine Nielsen fastslog dog over for sig selv, at hun "[…]veed hvor der er kjærlighed at finde, mægtig kjærlighed, kjærlighed under korsets Skykke Livet er kjærlighed[…]" (Nielsen 1867-68: 18-20). Hun forsikrede derved sig selv om, at hun havde håbet og troen på at finde den kærlighed hun ønskede, men at en stor kærlighed hun vidste fandtes, var Guds, og at han ville lede hende ad den rigtige vej (Nielsen 1867-68: 86-87).

At forgude Emilie

Den jævnaldrende pige, Emilie Meyer, fylder meget i Nielsine Nielsens dagbog. Det fremgår ikke hvorfra de kendte hinanden, men de unge kvinder var tilsyneladende tætte. De gik ture, udvekslede breve, og diskuterede forskellige emner. På baggrund af de måder som Nielsine Nielsen beskrev Emilie samt de emotives hun gjorde brug af, er det tydeligt at hun holdt af Emilie. Hendes følelser for Emilie kan beskrives som varme og kærlige; "hun[…]henriver mig til Beundring, hun løfter mig op, hun beruser mig[...]" (Nielsen 1867-68: 51). På trods af disse stærke følelsesudtryk, var der én kendsgerning, som Nielsine ikke kunne ignorere ved den ellers fuldkomne Emilie. Hun var jøde. Nielsine Nielsen beskrev Emilie som en urolig og aldrig tilfredsstillet sjæl, som flakkede et sted mellem kristendommen og jødedommen. Det er tydeligt, at hun nærede komplicerede følelser om

Emilie på grund af hendes religiøse ståsted. Nielsen var dog nærmest slået omkuld af sine stærke følelser for Emilie, og undrede sig over om det måske var:

> ”[…]syndigt at forgude et Menneske saaledes; men nei! Jeg troer det ikke, det er jo kun Beundring for det Ædle og Sande som speiler sig i hendes rene klare Aasyn” (Nielsen 1867-68: 51).

Det er interessant at Nielsine Nielsen, som et kristent troende menneske, her brugte det stærke følelsesudtryk ’at forgude’ om hvad hun følte for Emilie, da dette ellers er forbeholdt menneskets relation til Gud. Dog kan ’det Ædle og Sande’ som Nielsen refererer til forstås som en reference til Guds skaberværk, hvis godhed er tydelig i Emilies skønhed, og kunne, for Nielsine Nielsen, måske dermed nærmere forstås som en bekræftelse af Guds storhed.

Efter disse afsnit, hvor Nielsine Nielsen udtrykte sine følelser for Emilie, har hun nedskrevet et digt til Emilie, som hun tilsyneladende selv har forfattet. Digtet handler om at førstepersonsfortælleren ser en ung persons ansigt og beundrer pandens form, farvernes renhed og blikket, der emmer af ungdommelighed og uskyld (Nielsen 1867-68: 52). Digtet refererer til ”Uskylds Engle”, og dermed til Nielsine Nielsens kristne tro. Her stopper hun sig selv:

> ”Lad mig nu kun holde op, thi ellers bliver det for bespottende; Digterne siger ’Blik som Alterlys-’ men det vover jeg ikke at sige, hun er jo Jødine; og dog, - dog nævnede hun det søde Navn Jesus[…]” (Nielsen 1867-68: 51).

Gråzonerne i Emilies religiøse identitet er altså noget som Nielsine Nielsen forhandlede med sig selv, i forhold til hvad hun syntes hun måtte føle, og hvordan disse følelser måtte og kunne udtrykkes i hendes dagbog.

Det er interessant at Nielsine Nielsen ikke problematiserede de kærlige følelsesudtryk for Emilie på grund af at genstanden for dem var en anden ung kvinde, men fordi denne unge kvinde ikke var kristen. Det understreger hvor vigtig Nielsens tro var for hende. Dette kan tyde på at det for den unge Nielsine Nielsen var en naturlig og acceptabel måde at føle i en tæt platonisk relation mellem unge kvinder, eller at hun i virkeligheden havde romantiske følelser for Emilie. I Nielsens tid var

det ikke ualmindeligt eller upassende, at unge kvinder nærede tætte venskaber med andre kvinder. Hun var langt fra den eneste unge kvinde i sin sociale klasse der beskrev kærlige venskaber i en dagbog. Dog er det, ligesom i de fleste andre lignende kilder vi har adgang til, ikke til at vide om Nielsen rent faktisk følte romantisk eller erotisk længsel for kvinden som hun udtrykte disse kærlige ord om (Lützen, 2024: 36). Det, der står klart er, at Nielsine Nielsen i Emilie fandt en tæt relation med en anden ung kvinde, som hun i særdeleshed nød at være i selskab med, og for hvem hun nærede kærlige følelser kompliceret af sin tro.

Konklusion

Opdagelse af Nielsine Nielsens dagbog fra da hun var en ung kvinde har gjort det muligt at klarlægge og undersøge et hidtil ukendt aspekt af denne vigtige historiske kvinde, samt bidrage til vores forståelse af hende. Nielsens ungdomsliv var stærkt præget af hendes kristne tro. Denne tro er allestedsnærværende i hendes dagbog fra 1867-68, og prægede hendes følelsesudtryk og -ytringer. Dagbogen var ikke blot et rum hvori Nielsen kunne få afløb for sine følelser og tanker, men også et sted hvori hun gennem bønner kunne komme i kontakt med Gud. Gud, Jesus og det udødelige liv fylder meget i dagbogen, og virker til at have påvirket mange af Nielsine Nielsens følelsesmæssige reaktioner. Dagbogen var altså en aktiv og levende del af hendes religiøse liv, og måden hvorpå hun praktiserede sine følelser.

Hendes tro påvirkede også hvordan hun forstod sig selv. Nielsine Nielsens længsel efter at komme væk fra provinsen og tilegne sig viden i storbyen, var noget som hun bebrejdede sig selv for, men var alligevel ikke noget hun kunne lægge til side. Nielsen håbede på at opnå sine drømme med Guds hjælp og velsignelse, og satte ikke kun sin lid til sin egen virkelyst og arbejdsmoral. I dagbogen er det ofte i krydsfeltet mellem hendes ønsker, håb, drømme og tro, at de religiøse følelser kommer til udtryk. Det blev tydeligt, at hun ikke følte at hun levede op til det kristne ideal på grund af sine drømme om at opnå mere og andet, end det liv hun levede på det tidspunkt, på trods af at hun også fandt glæde i sin tro.

Kilden er et godt eksempel på dagbogsskrivning som følelsespraksis, og der er i dagbogen mange emotives, hvorigennem Nielsine Nielsen gav udtryk for sin tro. Inddragelsen af denne kilde i

følelseshistoriske undersøgelser kan bidrage med at udvide forståelsen for unge menneskers og, måske i særdeleshed, kvinders religiøse følelsesudtryk i Nielsens samtid. Dagbogen og Nielsine Nielsens skrevne ord hjælper os i eftertiden med at forstå hvilke overvejelser en ung, videbegærlig og kristen kvinde gjorde sig i 1860'erne i Danmark. Hendes selvbebrejdelser og drømme vidner om et ambitiøs, men noget usikkert menneske, hvis overvejelser kan spejles i mange andre kilder fra samtiden, og som er et relevant bidrag til den danske følelseshistoriske forskning.



Litteraturliste

- Chakravarty, Dorthe & von Essen, Sarah 2019: *Nielsine Nielsen: en historisk biografi*. FADL's forlag.
- Huff, Cynthia 1989: "That Profoundly Female and Feminist Genre: The Diary as a Feminist Practice". *Women's Study Quarterly*, Vol. 17, No. 3/4 , Women's Nontraditional Literature.
- Larsen, Pelle O. 2022: "En ukvindelig dame? Billedet af udenlandske kvindelige læger og andre akademikere i Danmark 1849-1875". *Historisk Tidsskrift*, s. 35-72. https://doi.org/10.7146/ht.v122i1.132922.
- Lützen, Karin Cohr 2024: *Hvad hjertet begærer: Kvinders kærlighed til kvinder i 200 år*. Gyldendal.
- Nielsen, Nielsine 2022: *Læge Frk. Nielsine Nielsens Erindringer*. Lindhardt & Ringhof.
- Reddy, William 1997: "Against Constructionism". *Cultural Anthropology*, s. 327-41. https://doi.org/10.1086/204622
- Rosenbeck, Bente 2021: *Kvindekøn: Den moderne kvindeligheds historie 1880-1980*. Lindhart & Ringhof.
- Scheer, Monique 2012: "Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuian Approach to Understanding Emotion". *History and Theory*, s. 193-220. https://doi.org/10.1111/j.1468-2303.2012.00621.x

Anna Louise Varona Esmann

anna.esmann@sund.ku.dk